कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन

शोधार्थी

लक्ष्मी श्रेष्ठ

परीक्षा क्रमाङ्क : २१४०१०६

त्रि. वि. दर्ता नं ९-३-०२१४-०४४८-२०१२

शैक्षिक वर्ष : २०६९/०७०

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषाशिक्षा विभाग

अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको

नेपा. शि. (५९८) पाठ्यांशको

प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली भाषा शिक्षण विभाग

सुन्दरहरैंचा, मोरङ

२०७५

घोषणापत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको ने पा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र अर्को प्रयोजनका लागि कहीँकतै पेस नगरेको र अनुसन्धान कार्य अत्यन्त मौलिक रहेको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

लक्ष्मी श्रेष्ठ

एम.एड्. दोस्रो वर्ष

मिति : २०७८/

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र **लक्ष्मी श्रेष्ठ**ले मेरो निर्देशनमा रही मिहिनेतका साथ तयार पार्नुभएकाले यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधकार्य मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

शोधपत्र समावेश गरिएको मिति

सम्बत् : ....th 2021

....

दीपकप्रसाद न्यौपाने

शोध निर्देशक

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तहएम्.एड्. द्वितीय वर्षको (नेपा.शि. ५९८) को प्रयोजनका लागि श्रद्धेय गुरु उपप्राध्यापक दीपक प्रसाद न्यौपानको कुशल निर्देशनमा तयार पारिएको हो । शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा उपयुक्त सल्लाह सुझाव दिएर सहयोग गर्नु हुने शोधनिर्देशक उपप्राध्यापक दीपक प्रसाद न्यौपाने प्रति सहृदय कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

कक्षा नौ को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र लेखनको प्रारम्भ देखि आफ्नो व्यस्तताको बाबजुद यस स्वरूपमा ल्याउन सल्लाह, सुझाव दिनुहुने नेपाली विभागीय प्रमुख उपप्राध्यापक मेघनारायण श्रेष्ठ, क्याम्पस प्रमुख प्रेमप्रसाद भट्टराई लगायत यस विभागका सम्पूर्ण गुरुहरू प्रति हार्दिक अभार प्रकट गर्दछु । शोधपत्र तयार गर्न चाहिने आवश्यक सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध गराउने सुकुना क्यम्पस पुस्तकालय परिवारलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

यसैगरी मेरो पढाइका लागिकडा परिश्रम गरी मलाई निरन्तर पढाइमा लगाउनु हुने आमा र बुबासाथै साथीहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोध पत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी विशेष सहयोग पुऱ्याउने मेरा पति विनोद श्रेष्ठ तथा टिना फोटो स्टुडियो कम्प्युटर सेन्टरकाप्रो. यज्ञमणि निरौलालाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु।

मिति : २०७८/०५/३० लक्ष्मी श्रेष्ठ

शोधसार

शोधशीर्षक : **कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन ।**

शोधनिर्देशक : दीपक प्रसाद न्यौपाने

शोधार्थी : लक्ष्मी श्रेष्ठ

क्याम्पस : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

पृष्ठसङ्ख्या :

शैक्षिकवर्ष :

कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन शीर्षकमा यो शोधकार्य गरिएको छ । यो शोधपत्र नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको ने पा. शि. ५९८ पाठ्यांश पूरा गर्ने प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको हो । यसमा निम्न लिखित शोध समस्यालाई उठाई तिनीहरूको समाधानगर्ने उद्देश्यःक) कक्षा नौका पाठ्यपुस्तकमा के कस्ता नमुना अभ्यासहरू राखिएका छन् ?, ख) तीन मुना अभ्यासहरू कुन कुन भाषिक सीपसँग सम्बन्धित छन् ?, ग) भाषिक सीपविकासका दृष्टिले ती अभ्यासहरू उपयुक्त छन् ?रहेको छ ।

नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक (२०७४) मा समावेश नमुना अभ्यासहरूलाई सीपगत र तहगत आधारमा वर्गीकरण विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्यहरू कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्पुस्तक (२०७४) मा समाविष्ट नमुना अभ्यासका स्वरूप निरूपण गरी वर्गीकरण गर्नु, भाषिक सीपविकासका आधारमा अभ्यासको विश्लेषण गर्नु तथा भाषिक सीपविकासका दृष्टिले कक्षा नौको नेपाली किताबको नमुना अभ्यासको उपयुक्त अध्ययन गर्नु र अभ्यासमा देखिएका कमिकमजोरी पत्ता लगाई सुधारका लागि सुझावहरू दिनु रहेका छन् ।

यस शोधपत्रको पहिलो परिच्छेदमा शोध परिचय, दोस्रो परिच्छेदमा सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा, तेस्रो परिच्छेदमा अध्ययनको विधि र प्रक्रियालाई समावेश गरिएको छ । चौथो परिच्छेदमा कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ । यसमा भाषिक सीप विकासका दृष्टिले नमुना अभ्यासको अध्ययन शीर्षकमा कक्षा नौको पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका विधा अन्तर्गतका पाठ र तिनमा समावेश गरिएका नमुना अभ्यासलाई भाषिक सीपका

आधारमा र तहगत आधारमा वर्गीकरण, विश्लेषण गरी प्राप्त तथ्याङ्कलाई तालिकीकरण र प्रतिशताङ्क समेत प्रस्तुत गरिएको छ । पुस्तकालयीय विधिको माध्यमबाट नमुना अभ्यासहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण, वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएको छ ।

कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको अध्ययन गर्दा पाठ्यक्रम २०७१ अनुरूप तयार गरिएको पाठ्यपुस्तकमा भाषाका चार वटै सीपलाई विकास गर्न छुट्टाछुट्टै रूपमा प्रस्तुत गरी नमुना अभ्यासहरू राखिएको छ । अभ्यासहरू सरलदेखि जटिलताको क्रममा राखिएको छ । लिखित रूपमा स्वतन्त्र, मौलिक सिर्जनात्मक अभ्यासहरूका साथै परियोजना कार्यलाई पनि राखिएको छ । नमुना अभ्यासले विद्यार्थीहरूको सिर्जनात्मक क्षमतामा विकास गराउन सहयोग पुऱ्याएको छ । नमुना अभ्यासमा व्याकरण सम्बद्ध अभ्यासहरूलाई समावेश गरी लेखाइ सीपलाई विकास गराउन सफल रहेको छ । पाठको प्रकृति अनुरूप नमुना अभ्यासहरू राखिएको पाइदैन । सिर्जनात्मक अभ्यासको अभाव रहेको पाइन्छ ।

यस प्रतिवेदनमा पाठको प्रकृति र विषय क्षेत्रसँग सम्बन्धित नमुना अभ्यासहरू राख्नुपर्ने देखिन्छ । सिर्जनात्मक सीपविकासका पक्षलाई बढी महत्त्व दिनुपर्ने देखिन्छ । सबै स्तरका विद्यार्थीहरूको बौद्धिक स्तरमा ख्याल गरी नमुना अभ्यासहरू समावेश गर्नु आवश्यक देखिन्छ । भाषिक सीपको विकासका लागि भाषाका चार वटै सीपलाई बराबर रूपमा समावेश गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्यार्थीहरूलाई स्वतन्त्र, मौलिक तथा खोजी गर्ने बानीको विकास हुने क्रियाकलाप तथा सिर्जनात्मक कार्यहरूमा उत्प्रेरित गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ नं.
घोषणापत्र	
सिफारिस पत्र	
स्वीकृतिपत्र	
कृतज्ञताज्ञापन	
शोधसार	
विषयसूची	
तालिका सूची	
परिच्छेद : एक	
परिचय	
अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
समस्याको कथन	३
अध्ययनको उद्देश्य	४
अध्ययनको महत्त्व	४
अध्ययनको परिसीमा	५
परिच्छेद : दुई	
सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा	
सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरवलोकन	६
सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन	७
पुनरवलोकनको उपादेयता	१०
अवधारणात्मक ढाँचा	११
परिच्छेद : तीन	
अध्ययनको विधि र प्रक्रिया	
अध्ययनको ढाँचा र विधि	१३
अध्ययनको क्षेत्र	१३
तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका	१३
तथ्याङ्क व्याख्या र विश्लेषणप्रक्रिया	१४

परिच्छेद : चार

व्याख्या र विश्लेषण

कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको परिचय १५

नमुना अभ्यासको परिचय १८

भाषिक सीप विकासका दृष्टिले नमुना अभ्यासको अध्ययन २१

सीपगत आधारमा उद्देश्यहरूको वर्गीकरण २३

विधागत आधारमा नमुना अभ्यासको अध्ययन २५

कथा विधा अन्तर्गतका पाठ र सम्बद्ध नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण २६

कविता विधा अन्तर्गतका पाठ र सम्बद्ध नमुना अभ्यासको विश्लेषण ३०

निबन्ध विधा अन्तर्गतका पाठ र तिनमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण ३४

जीवनी विधा अन्तर्गतका पाठ र तिनमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण ३७

रूपक विधा अन्तर्गतका पाठ र तिनमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण ४०

चिठी विधामा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण र विश्लेषण ४४

सिर्जनात्मक अभ्यासको अध्ययन वर्गीकरण र विश्लेषण ४७

व्याकरण सम्बन्धी अभ्यासको अध्ययन वर्गीकरण र विश्लेषण ५१

प्राप्ति तथा सारांश ५४

प्राप्ति ५४

सांराश ५५

परिच्छेद : पाँच

निष्कर्ष र सुझाव

निष्कर्ष ५७

सबलपक्ष ५८

दुर्वल पक्षहरू ५९

सुझावहरू ५९

नीतिगत तहका लागि सुझाव ६०

अभ्यास तहका लागि सुझाव ६०
अनुसन्धान तहका लागि ६१
सन्दर्भसूची

तालिका सूची

तालिका विवरण	पृष्ठ
१.विधाको क्षेत्र र क्रमतालिका	१७
२. पढाइ तथा लेखाइ सीपको परीक्षण गर्न छुट्याइएको अङ्कभार	२०
३. सीपगत आधारमा उद्देश्यहरूको वर्गीकरण	२३
४. सीपगत आधारमा कथा विधाका अभ्यासको वर्गीकरण	२७
५.तहगत आधारमा कथा विधाका अभ्यासको वर्गीकरण	२९
६. सीपगत आधारमा कविता विधाका नमुना अभ्यासको वर्गीकरण	३१
७.तहगत आधारमा कविता विधामा नमुना अभ्यासको वर्गीकरण	३३
८. सीपगत आधारमा निबन्ध विधाको अभ्यासको वर्गीकरण	३४
९. तहगत आधारमा निबन्ध विधाका अभ्यासको वर्गीकरण	३६
१०. सीपगत आधारमा जीवनी विधाका अभ्यासको वर्गीकरण	३८
११.तहगत आधारमा जीवनी विधाका अभ्यासको वर्गीकरण	३९
१२. सीपगत आधारमा रूपक विधाको अभ्यासको वर्गीकरण	४१
१२.तहगत आधारमा रूपक विधामा समाविष्ट नमुना अभ्यासको वर्गीकरण	४३
१३. चिठी विधाका पाठमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको सीपगत वर्गीकरण	४५
१४. चिठी विधाका पाठमा समाविष्ट नमुना अभ्यासको तहगत वर्गीकरण	४७
१६. सिर्जनात्मक अभ्यासलाई सीपगत आधारमा वर्गीकरण	४८
१७. व्याकरण अभ्यासको वर्गीकरण	५१